

jer tada bi postojalo onoliko verzija 'istine' koliko ima tisuća pokreta. No iskustvo Duha može postati ujedinjavajućim čimbenikom koji nadilazi sitne razlike i zbližava ljude.“

Ovo djelo obiluje iznimno velikim brojem povijesnih i teoloških podataka, što je i očekivano kada je riječ o uvodnom prikazu. Sadržaj je kondenziran na tristo-tinjak stranica te sustavno organiziran i precizno artikulirani, s jasnim usmjerenjem na relevantne teme i područja kojima se autor bavi. Unatoč činjenici da je autor „insajder“ koji je i sam doživio pentekostno iskustvo krštenja u Svetom Duhu, on ne izbjegava neugodne teme, ne uljepšava povijesne podatke niti umanjuje skandalozna ponašanja i ekscese nekih protagonista, kao ni njihove teološki upitne formulacije, zablude i prakse. Anderson u najvećoj mjeri pristupa predmetu svog interesa sa znanstvene i akademske distance, i to vrlo uspješno, gotovo besprijekorno. Upravo u tome leži iznimna vrijednost ovog djela, koje smatram najboljim pregledom pentekostalizma s kojim sam se susreo. Štoviše, *Uvod u pentekostalizam* Allana Andersona ubrajam među ponajbolje knjige općenito.

Goran Punda

Sarah Nicholl

Integrated Mission: Recovering a Christian Spirituality for Evangelical Integral Transformation

Carlisle: Langham Publishing, 2024., str. 213

Knjiga *Integrated Mission* Sare Nicholl istražuje duhovnost misije među evanđeoskim kršćanima s namjerom da istakne kako to područje zapravo nije prisutno u dokumentima lozanskog pokreta te kako bi istražila smjer kojim bi Lausanne mogla ići naprijed. U ovomu se pridružuje teolozima i misiolozima koji nastoje ponovno povezati teoriju i praksu, jer je, prema Nicholl, do njihova razdvajanja došlo tek u 13. stoljeću. Pozicionira se kao evanđeoska znanstvenica praktične teologije, s posebnim interesom za razvoj lozanskog pokreta u Ujedinjenom Kraljevstvu od 1980-ih, u razdoblju velikog utjecaja Johna Stotta. Proučavanju pristupa iz ekumenske i multidisciplinarnе perspektive, povezujući misiologiju, duhovnost, teologiju i povijest.

Prvi dio knjige postavlja teorijsku i hermeneutičku pozornicu za autoričine argumente, a njezino jednostavno pojašnjenje osobne i teorijske pozicioniranosti postavlja čvrst temelj za raspravu u ostatku knjige. U poglavlju o metodologiji autorica iznosi svoje shvaćanje odnosa između teorije i prakse, posebice se osla-

njajući na metodu koju Don Browning razvija u svojoj knjizi *Fundamental Practical Theology*. Ta metoda obuhvaća četiri teološke komponente: opisnu, povijesnu, sustavnu i praktičnu (str. 16), a upravo ta struktura služi kao okvir cijeloj knjizi. Browningova metoda temelji se na Gadamerovoj hermeneutičkoj teoriji. Gadamer tvrdi da ljudi svoju sadašnjost tumače kroz aktivan dijalog s poviješću i tradicijom. Njihov „interpretativni obzor“ tada ulazi u interakciju s tekstem, a ta „fuzija obzora“ može rezultirati novim shvaćanjima i uvidima. Polazeći od ovih hermeneutičkih okvira, Nicholl predstavlja svoju nakanu da se vrati kršćanskoj povijesti ne bi li otkrila svježije uvide o integrativnoj misiji. Svaka razmatrana osoba opsežno je istražena i smještena u svoj kulturni i povijesni kontekst kako bi čitatelj mogao razumjeti specifično okruženje u kojemu su oblikovane njihova teologija i misiologija.

Nichollino poglavlje o opisnoj teologiji bavi se lozanskim dokumentima s kongresa održanih 1974., 1989. i 2010. Budući da je knjiga izdana iste godine kada je održan posljednji lozanski kongres, ne uključuje raspravu o njegovu dokumentu nazvanom „Seulska izjava“. Nicholl navodi pojedinosti povijesnoga konteksta vezanog uz početke Lausanne i tvrdi da se fokus njezinih različitih dokumenata nalazi na evangelizaciji utemeljenoj na Mateju 28, s naglaskom na službu Crkve svijetu. Kritizira lozanski preskriptivni, dualistički pristup evangelizaciji te ukazuje na zanemarivanje ključnih koncepata kao što su *missio Dei* i drugih biblijskih tekstova važnih za misiju. Iako u dokumentima nema izravnih upućivanja na duhovnost misije, Nicholl upućuje na implicitne reference – kao što su oblikovanje vlastitog života na primjeru Isusa, inkarnacijski i kenotički pokreti te ljubav – koje bi mogle pridonijeti u razvoju duhovnosti koja pokreće misiju i koja je istodobno oblikovana misijom.

Nichollino poglavlje o povijesnoj teologiji prvenstveno govori o Johnu Wesleyju (iz Britanije) i Ignaciju Lojolskom (iz Španjolske). Obojicu su zanimali mnogi aspekti života, a ne samo obraćenje. Wesley je naglašavao da osoba, ostajući u Kristu i primajući darove Svetoga Duha, živi u odnosu s Bogom i drugim kršćanima, ali istodobno ostaje okrenuta prema svijetu. Služba svijetu očituje se kroz „djela milosrđa kao sredstva milosti“ koja produbljuju čovjekov odnos s Bogom (str. 71). To je oblik integracije koji Nicholl želi istaknuti: kršćani se posvećuju dok čine djela milosrđa – što nije rezultat njihovih dobrih djela, nego izraz života s Bogom koji ih osnažuje i preobražava u činu milosti.

Ignacije unosi iskustvenu, pa i mističnu dimenziju u Nichollinu raspravu, no ona njegovu priču gradi ponajprije na temelju njegova odnosa i zajedništva s Trojedinim Bogom, što je u skladu s patrističkim razumijevanjem *perihoreze*. Njegov život s Bogom i služenje svijetu ponovno naglašavaju nedualistički pristup, koji se očituje u procijeni vlastitih misijskih metoda u svjetlu odnosa s Trojstvom. Nicholl smatra da upravo ta intimnost s Kristom, zajedno s razlučivanjem

koje ona donosi, pružaju Lausannei mudrost za oblikovanje njegove integrativne duhovnosti.

Dva sljedeća dijela naglašavaju suvremenu teologiju kroz dvojicu njezina predstavnika – Orlanda Costasa (iz Portorika) i Segunda Galileu (iz Čilea). Nicholl ovdje Costasa naziva radikalnim evanđeoskim kršćaninom te, iako je taj naziv upotrijebila i ranije, ovdje ga prvi put i definira. Pod nazivom integrativne misije radikalni evanđeoski kršćani povezuju evangelizaciju i društveno djelovanje te ih ponajprije zanima praktična primjena Biblije, a ne puka teorijska razrada. Latinoamerički teolozi i misiolozi od 70-ih godine nadalje kritizirali su tendenciju lozanskog pokreta da razdvaja ove dvije dimenzije misije, što i danas ostaje točka neslaganja. Neki misiolozi, primjerice, napominju da se integrativna misija ne bi trebala tretirati kao „mreža tema“ (*issue network*), nego kao leća kroz koju Lausanne promatra samu misiju. Nicholl posebno napominje da Costasova djela ne govore izričito o duhovnosti u odnosu na misiju, pa njezina analiza njegove misli u tom kontekstu zahtijeva određenu ekstrapolaciju. Ipak, upućuje na razdoblje pred kraj njegova života kada je u njegovu radu došlo do veće sinteze između iskustva i služenja – u susretu s Bogom kroz služenje siromašnima i marginaliziranima, kao i u povezivanju liturgije i svjedočenja.

Kao drugoga suvremenog teologa Nicholl bira latinoameričkoga katolika Segunda Galileu i njegovu duhovnu teologiju, za koju tvrdi da „vodi kršćane k prakticiranju elemenata kršćanske vjere na načine koji uzimaju u obzir njihove kontekste i kojima susreću Boga“ (str. 123). Nicholl opisuje Galileino shvaćanje misije kao obuhvaćanje evangelizacije, društvene pravde i proročke aktivnosti, a zatim se posvećuje njegovoj duhovnosti. Prema njegovu holističkom shvaćanju kršćanskoga života, prije svega valja slijediti Isusa uz pomoć Duha Svetoga, a potom se odazivati na izazove pojedinih konteksta i povijesnih okolnosti. U ovom je nastojao „iznova situirati tradicionalne duhovne prakse u suvremenom okruženju, donoseći obnovu i duhovnost relevantnu za Latinsku Ameriku“ (str. 138). Te su tradicionalne prakse uključivale molitvu, čitanje Biblije, prakticiranje sakramenata i služenje siromašnima. Nicholl ističe da je susretanje Boga u tim praksama omogućilo da misija bude motivirana kontekstom i duhovno snažna – misija pravde utemeljena na autentičnom odnosu s Bogom.

Posljednji dijelovi, koji se bave praktičnom teologijom, dovode sve ove glasove za „okrugli stol“, uspoređujući i kontrastirajući njihova gledišta o odnosu između misije i duhovnosti, a zatim promišljaju kako bi ta sinteza glasova kritizirala Lausanneino shvaćanje misije. Neka pitanja koja Nicholl oslovljava djeluju kao anticipacija primjedbi i strahova njezine publike. Primjerice, objašnjava da je njezin naglasak na iskustvenom potreban kao protuteža drugim oblicima znanja koji su u Lausannei stavljeni u prvi plan, kao što su intelektualno znanje i kognitivno znanje. Nicholl sažima osnovna otkrića izvučena iz proučavanja glasova svojih sugovornika: nema razlike između društvenog djelovanja i evangelizacije; duhov-

nost unutar misije preobražava misionare i njihove bližnje; holistička misija utemeljena je u duhovnosti slijedenja Isusa, intimnom odnosu koji se njeguje duhovnim praksama; te se prakse potom isprepliću s misijom. Ovo vrijedi ne samo na individualnoj razini nego i u zajednici. Slijediti Isusa znači očitovati vrijednosti kraljevstva te, konačno, Nicholl izvodi poveznicu između *missio Dei* i *perihoreze* – kršćani sudjeluju u Trojedinom Bogu i u njegovoj misiji. Pozornost koju pridaje sakramentima kao dijelu integrirane duhovnosti može izazvati oprez kod nekih evanđeoskih kršćana, posebice zato što jedan od glasova u razgovoru predstavlja katolički svećenik. Međutim, njezin dijalog za „okruglim stolom“ s perspektivama evanđeoskih kršćana kao što su Wesley i Costas nudi dodatni uvid u iskustvo Božje prisutnosti u euharistiji. Nicholl posebno ističe sakramentalnu dimenziju službe – odnosno, uvid da se Boga susreće dok živimo sa siromasima i služimo im.

U posljednjem poglavlju autorica oblikuje glavne uvide u šest konkretnih prijedloga za Lausanneu, s ciljem bolje integracije između njezine teologije, misiologije i duhovnosti: proširenje shvaćanja misije, naglašavanje uzajamnosti u misiji, misija koja izrasta iz bliskog odnosa s Bogom, sudjelovanje u životu i ljubavi Trojstva, integriranje zajedničkih duhovnih praksi te promicanje misije kao inkarnacijske.

Nicholl uvjerljivo pokazuje da unutar Lausanne doista postoji praznina te predlaže pravac daljnjeg djelovanja, ispreplićući bogato tkanje povijesnih i suvremenih glasova koji se iznova promišljaju u sadašnjosti. Međutim, možda ova kritika Lausanne zapravo otkriva i dublje probleme. Među ostalim, riječ je o pretjeranom oslanjanju na zapadnjačke glasove – glasove koji su često bili dualistički, preskriptivni i pragmatični – da oblikuju razgovor, pri čemu se zanemaruju druge kulturne perspektive koje svijet već promatraju na holistički način. U tom je svjetlu dragocjeno što Nicholl u svoju raspravu uključuje glasove iz Latinske Amerike, kao i iz drugih kršćanskih tradicija. Zanimljivo je, međutim, da su svi njezini sugovornici muškarci. Iako je očigledno da je pažljivo izabrala svakoga pojedinca, ostaje činjenica da su brojne žene mogle doprinijeti istančanosti i širini perspektive rasprave.

Iako autorica daje neke naznake da Lausanne već ide u smjeru integrativnije misije, rasprave i kontroverze s kongresa održanog 2024. (primjerice, pitanje prvenstva evangelizacije u odnosu na službu ili način kako se pravda izražava u misiji), kao i kritike Seulske izjave (na koje je među ostalim, upozorila INFEMIT – mreža teološkog promišljanja i prakse koju Nicholl spominje u svojoj knjizi, ističući da ta izjava minimizira integrativnu misije), predstavljaju izazove takvom optimizmu. Upravo ti izazovi povećavaju važnost i aktualnost njezine knjige. Ipak, kao što je prije navedeno, neke grane evanđeoskoga kršćanstva mogle bi imati primjedbe na njezin dijalog s katoličkim glasovima i spremnost da preispita ulogu liturgije u odnosu na misiju. No upravo takav pristup njezina metodologija i zahtjeva od samog početka: priznati vlastite pristranosti i pristupiti „Dru-

gomu“ otvoreno – ne da bi se njegovo mišljenje nekritički usvojilo, nego da bi se moglo vidjeti dalje od vlastitih interpretativnih okvira. To je, čini se, bit integritetne misije: dok kršćani ulaze u dublju bliskost s Trojedinim Bogom, Božja ih milost osposobljava da rastu, uče od drugih te da se preobražavaju kroz službu i svjedočanstvo svijetu. Unatoč razlikama u vremenskom razdoblju i kontekstu, Nicholl pronicljivo ističe da je svaki muškarac u njezinoj studiji utjelovio upravo ovu duhovnost. Stoga zaključuje da bi koncept *missio Dei* trebalo proširiti – tako da postane „mjesto bivanja, sudjelovanja (*perihoreze*) i rasta u milosti s Bogom“ (str. 196). Taj naglasak na *bivanju* u misiji važan je korektiv neumoljivog naglaska na rastu, strategiji i akciji, koji još uvijek obilježava velik dio suvremene misije. Upravo u tom stanju *bivanja* dolazi do oblikovanja – tu postajemo sposobni razabrati kako i kamo nas Duh poziva na sudjelovanje.

Melody Wachsmuth

Phillip Cary

The Nicene Creed: An Introduction

Bellingham: Lexham Press, 2023., str. 248 (Logos edition)

Budući da se ove godine obilježava 1700. godišnjica Nicejskog sabora, pripala mi je ugodna dužnost propovijedati o istinama *Nicejskog vjerovanja* u našoj mjesnoj Baptističkoj crkvi u Zadru. Naravno, postoje brojni drevni i suvremeni autori čija djela osvjetljaju i sam Sabor i *Nicejsko vjerovanje*, a mom su proučavanju osobito pomogla djela autorâ poput Ćirila Jeruzalemskog, Philipa Schaffa, J. N. D. Kellyja, Johna Behra i drugih. Ipak, nedostajalo mi je jedno djelo koje bi moglo poslužiti kao priručni komentar i početna točka za istraživanje. Upravo se takvom knjigom pokazalo djelo *The Nicene Creed: An Introduction* [Nicejsko vjerovanje: Uvod] dr. sc. Phillipa Caryja, profesora filozofije na sveučilištu Eastern u SAD-u. Knjiga se sastoji od sedam poglavlja: dva služe kao okvir – „Uvod“, koji uvodi u samo Vjerovanje, te „Epilog“, koji pomaže čitateljima razumjeti i protumačiti Trojstvo. Između njih nalazi se pet poglavlja koja predstavljaju izlaganje *Nicejskog vjerovanja*.

„Uvod: Povijesne okolnosti“ iznosi priču o tome kako je jedna glava drevne hidre zaprijetila Crkvi svojim napadima na samu Osobu Isusa Krista, njezina Gospodina i Spasitelja. Ti su se napadi utjelovili u osobi aleksandrijskog prezbitera Arija, koji je iznosio tvrdnje poput ove: „bilo je vrijeme kada on [Sin] nije postojao“ (str. 1). Car je stoga sazvaio Sabor 325. godine u gradu Niceji, današnjem Izniku u Turskoj, kako bi se ovo pitanje razriješilo te kako bi Crkvi i Carstvu donio mir (str. 3). Sabor, koji je kasnije prepoznat kao prvi ekumenski (sveopći) sabor,